

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
Cilt/Vol: 3, Sayı/Issue: 2, 2019, ss/pp.44-66.
Geliş tarihi: Ekim 2019
Kabul tarihi: Kasım 2019

ISSN:2602-3792

ANKARA-TURKEY.
This article was checked by iThenticate.

Analytic Divinity Center
www.andcenter.org

DİNİ SOSYALLEŞME SÜRECİNDE DİNİ EĞİTİM KURUMLARI VE SURIYELİ SIĞINMACILAR 'KİLİS ÖRNEĞİ'

Yusuf YARALIOĞLU*

ÖZET

Bu makalede Nisan 2011 yılından itibaren göç etmeye başlayan Suriyeli sığınmacıların, dini eğitim kurumlarının göç sonrası farklı bir toplum içerisinde nasıl bir değişim süreci izlediği araştırılmıştır. Dinin toplumlara göre farklı pratik, sosyolojik, teorik boyutlarının ve tezahürlerinin olması, dini sosyalleşme içerisinde dini eğitimin rolünü ve kültürel kodlarını önemli kılmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacını İslam dinine mensup olan iki toplumun dini eğitim noktasında, göç öncesi ve sonrası Kilis'te bulunan sığınmacılar özelinde değişim gösterip göstermediği veya aynı kurumlar çerçevesinde devam edip etmediği oluşturmaktadır. Dolayısıyla makalede Suriyeli sığınmacıların dini sosyalleşme süreçlerinde dini eğitimleri, hem kavramsallaştırma yönünden göç ve din sosyolojisi kavramları ışığında tartışılmakta hem de yaşanan bölgede dini eğitimin sosyolojik bir bakış açısıyla gözlenebilmesi ve tespit edilmesinin imkânları yönünden ele alınmaktadır.

Çalışmada nitel yöntemin katılımcı gözlem veri toplama tekniği kullanılmış ve derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir. Diğer yandan araştırma, kartopu örneklem yöntemiyle oluşturulmuş ve Kilis ilinde ikamet eden Suriyeli sığınmacıların zorunlu göç süreci sonrası 'dini sosyalleşme süreci içerisinde dini eğitimi' inceleyen bir olgubilim çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri Kilis ilinde ikamet eden sığınmacılardan ve sığınmacıların mikro-sosyolojik deneyimleri göz önünde bulundurularak anlayıcı ve sembolik etkileşimci yaklaşımlar çerçevesinde

* Bu makale AYBÜ, SBE'de tamamlanan "Suriyeli Sığınmacıların Dini Sosyalleşmesi (Kilis Örneği)" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

* Dr. Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: yusufyaralioglu@gmail.com

orcid: 0000-0003-0966-5925

oluşturulmuştur. Çalışmada dini eğitimin dini sosyalleşme sürecinde önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Sığınmacılar, Kilis, Dini Sosyalleşme, Dini Eğitim, Suriye.

RELIGIOUS EDUCATION INSTITUTIONS AND SYRIAN ASYLUM SEEKER IN THE PROCESS OF RELIGIOUS SOCIALIZATION 'KİLİS EXAMPLE'

ABSTRACT

In this article, it has been investigated how the Syrian asylum seeker's, who started to migrate since April 2011, religious education institutions, , follow the process of change of in a different society after migration. The fact that religion has different practical, sociological, theoretical dimensions and manifestations in relation to societies makes the role of religious education and cultural codes important in religious socialization. In this context, the aim of the study is to see whether the two communities belonging to the Islamic religion have changed at the religious education point, before and after immigration in Kilis, or have continued within the same institutions. Therefore, in this article, the religious education of Syrian refugees in religious socialization processes are discussed in terms of conceptualization in terms of the concepts of migration and sociology of religion as well as the possibilities of observing and determining religious education in the region from a sociological perspective. Participant observation data collection technique of the qualitative method was used in the study and in-depth interview technique was preferred. On the other hand, the research was carried out as a phenomenology study examining religious education in the process of religious socialization after the forced migration process of the Syrian asylum seeker residing in Kilis province. The data of the study was formed by considering the micro-sociological experiences of asylum-seekers and asylum-seekers living in Kilis province within the framework of interpretive and symbolic interactionist approaches. The study concluded that religious education is an important factor in the process of religious socialization.

Key Words: Asylum seeker, Kilis, Religious Socialization, Religious Education, Syria.

GİRİŞ

Göç insanlık tarihi boyunca var olmuş bir kavramdır. Yani göç terimi insanlık tarihiyle eş değerdir. Dolayısıyla savaş, mübadele, zorunlu veya gönüllü, iç ve dış, birçok türü bulunan göç kavramı her ne sebeple olursa olsun bireyin veya bireylerin yer değiştirme faaliyeti olarak tanımlanabilir. Yakın zamanda cereyan eden Suriye iç savaşının neden olduğu zorunlu göç konusu da bu çerçevede gündemini hala korumaktadır. Nisan 2011 yılından itibaren zorunlu göç süreci yaşayan Suriyeli sığınmacılar çevre ülkelere ve buradan hareketle ilk göç ettikleri hedef ülkeleri birer transit ülke konumunda görerek, üçüncü hedef ülkelere göç etmişlerdir. Elbette bu süreçten en fazla etkilenen ülke Türkiye ve Türkiye içerisinde en fazla etkilenen illerin başında Kilis gelmektedir. Bilindiği üzere Türkiye geneli GİGM (Göç İşleri Genel Müdürlüğü)' ne göre 2019 itibari ile 3 630 767 Suriyeli sığınmacı mevcuttur (GİGM, Erişim tarihi:15.04.2019). Güncel olarak Kilis ilinde ise bu sayı 116 387 olarak açıklanmıştır. TÜİK 2019 verilerine göre Kilis kent nüfusu ise güncel 142 541 olarak açıklanmıştır.¹ Tüm bu rakamlar göç sürecinde kültürel ve dini etkileşimi de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu çerçevede 8 yılı aşkın bir süredir Kilis'te bulunan Suriyelilerin dini eğitimleri araştırmacılar açısından bir ilgi odağı oluşturmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların Suriye'de göç öncesi dini hayat ve yaşantılarının dini eğitim konusundaki görüşler ve ifadeleri ile göç sonrası Türkiye'de dini hayat ve yaşantılarının dini eğitimi konusunda sosyolojik anlamda algı ve değerlendirmeleri arasında ne tür farklılıklar içerdiği merak konusudur. Dolayısıyla makalede bu konular üzerinde tespit ve araştırmalar bulunmaktadır. Ülkemizde 4 milyona yakın yoğun nüfusuyla Suriyeli sığınmacılar özellikle Kilis ilinde nüfusa oranla en fazla ikamet ettikleri mekân olarak düşünüldüğünde, Kilis, dini sosyalleşme içerisinde dini eğitim kavramı açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada göç sürecinden itibaren Kilis'e sığınan Suriyelilerin dini sosyalleşme süreçlerinden olan dini eğitim kurumları ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada dini eğitimin aile gibi toplumun temel yapı dinamiklerinde başlamakta olduğu, dini eğitim merkezleri veya kurumlarında devam ettiği, Cami ve dernekler vasıtasıyla kurulan dini eğitim kurumlarının dini sosyalleşme sürecinde nasıl cereyan ettiği araştırılmıştır.

Bu çerçevede çalışmada nitel yöntemin katılımcı gözlem veri toplama tekniği kullanılmış ve mülakat tekniği benimsenmiştir. Literatür bilgisiyle

¹ Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Türkiye'de illere göre dağılımı ve nüfus dağılımları için İç İşleri Bakanlığı G.İ.G.M. resmi internet sayfasına bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecicikoruma_363_378_4713.

saha çalışması birleştirilmeye çalışılmış, karşılıklı dini entegrasyon değil, Suriyeli sığınmacıların özel dini sosyalleşme araçlarından olan dini eğitim süreci göç öncesi ve sonrası olmak üzere ele alınmıştır. Sığınmacı bireyler ile yapılan görüşmeler öğrenci, öğretim üyesi, işçi gibi birçok toplumsal gruptan kişilerle görüşülmüştür. Literatür bilgisi ile saha birleştirilmeye çalışılmış, sığınmacılardan oluşan 11 kişi ile doğrudan ve Türkmen tercümanlar² yardımıyla yarı yapılandırılmış bilgilendirme formuyla³ derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş elde edilen bulgular analiz edilmiştir.

Her geçen gün artan sayılarıyla ülkemizde geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli sığınmacıların dini eğitimlerinin araştırıldığı bu çalışmada Kilis'teki sığınmacılar görüşleri esas alınmak suretiyle dini eğitim kurumlarının hangi alanlarda daha etkin bir şekilde varlık gösterdiği, bu süreçte hangi sosyolojik kurumun öne çıktığı ayrıca sığınmacıların göç öncesi ve sonrasında dini sosyalleşmelerinde önemli katkısı bulunan dini eğitim kurumlarının nasıl varlık gösterdiğine ilişkin sorulara cevap bulunabilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada sığınmacıların Kilis ilinde yoğunluk anlamında yerel halktan fazla nüfusa sahip olması açısından özellikle dini sosyalleşme süreçleri içerisinde dini eğitimlerinin hangi kurumlar etrafında toplandığı, göç öncesi dini eğitim kurumlarının göç sonrası varlığını devam ettirip ettiremediği sorularına cevap aramakta ve göç sosyolojisi ile din sosyolojisi literatürü çerçevesinde sığınmacıların dini eğitim kurumlarını ele almaktadır. Zira farklı bir toplumda yaşamak zorunda kalan sığınmacıların temel hak ve isteklerinin başında dini eğitim geldiği bilinmektedir. Bu nedenle çalışma Türkiye'de bulunan Suriyelilere yönelik yapılan dini eğitim çalışmalarında yol aydınlatıcı bilgiler sunması bakımından önem arz etmektedir.

Göç Kavramı ve Din

Göçün insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla göç tüm zamanlarda çeşitli şekillerde ve tüm toplumlarda görülen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel sürece bakıldığı zaman özellikle savaş, doğal afetler, sürgünler, yeterli yiyecek temini, iktidar baskısı, iç savaşlar vb. göçler görülmektedir. Göç edenler (birey veya grup), hedef yerleşim (yeni yerleşim veya yeni toplum), göçün süresi (kalıcılığı) noktalarında göç olgusuna bağlı olarak çeşitli kavramların doğmaktadır (Bal, 2011: 92) .

Göç süreçlerini açıklamak adına yapılan göç çalışmaları, göç eden bireylerin veya toplumun kararlarını nelerin şekillendirdiği ve göç etme sonrasında varış noktasındaki çekici (push) etmenleri nasıl tercih ettiklerini konu edinmektedir. Daha sonra göç edilen hedef ülkede diğer göç edenlerle

² Türkmen tercüman tercih edilmesinin nedeni kültürel anlamda daha iyi iletişim kurabilmesi ve daha anlaşılır bilgiler sunmasından kaynaklanmaktadır.

³ Görüşme formu makalenin sonuna eklenmiştir.

giriştiği rekabet ve bu rekabet sonucunda elde ettiği fırsatları kazanca çevirebildiğini konu edinmektedir. Göçe karar veren kişi veya toplumların nitelikleri de bu süreçte büyük önem arz etmektedir. Göçe karar veren kişi ve toplumlar öncelikle risk almaya istekli olmalıdırlar ve göç edilecek yerde yaşanacak olan veya öngörülen, kendisinden beklenen işlevleri görmeye hazır olmalıdırlar. Bu çerçevede göç eden birey veya grupların hedef ülkeye gelirken getirdikleri kültürel, dini özellikleri üzerinde de önemle durulmalıdır (Şensoy, 2005: 55).

Göç çok boyutlu bir dinamik süreçtir. Dolayısıyla göç farklı bilim dallarına konu olmasından dolayı tanımının yapılması da bu nedenle güçleşmektedir. Göç olgusu; tarih, ekonomi, sosyoloji, coğrafya, psikoloji gibi alanlarda yoğunlukla işlendiğinden dolayı bütün bilimler göç olgusuna kendi perspektifinden bakmıştır. Bundan dolayı göçün tanımı ile alakalı çok zengin bir literatür ortaya çıkmıştır (Özyakışır,2013:5).

Öncelikle göç alanında hükümetler arası bir kuruluş olan BM'ye bağlı Uluslararası Göç Örgütü (IOM), göç alanında yaptığı çalışmalar çerçevesinde dünya üzerindeki düzenli, düzensiz, gönüllü, zorunlu vb. göçlerin oluşturduğu sorunlar üzerinde yoğunlaştığı bu alanda kavramlar üzerinde geniş bir deneyim ve tecrübe paylaşımı sunmaktadır. Dolayısıyla Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün Göç Terimler Sözlüğü 'ne göre göç tanımı;

Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek olarak ifade edilmektedir. Yapısı, süresi ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Yapılan tanımlarda göç sürecinin, yerinden edilmiş kişiler, mülteciler, ekonomik göçmenlerden meydana geldiği görülmektedir (Çiçekli,2009: 22). Yapılan tanımlamalara göre üzerinde mutabakata varılan en temel yargı, göçün bir yer değiştirme hareketi olarak kabul edilmesidir.

Bu çerçeveden hareketle göç kavramının özel anlamda çeşitli sebeplere bağlı olarak coğrafi bir alandan başka bir alana doğru gerçekleşen nüfus hareketliliği olgusu olarak ifade edilir. Sosyolojik boyut açısından göç salt fiziksel bir hareketlilik olmaktan öte bireylerin ve toplumların hayatında derin izler bırakan toplumsal bir olaydır (Çelik,2015:297). Sözlükte göç (migration) , ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta, uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel yer değiştirme hareketi olarak tanımlanır ve ayrıca coğrafi mekan değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri olarak ifade edilebilir (Güneş;2015;112). Burada göç tanımıyla göç hareketi tanımını ayırma gereği hissedilmiştir. Göçten ayrı olarak, göç hareketi (migration movement) :Hoşnutsuz

insanların yeni yerlere gitmek istemeleri, yeni yerleşim bölgelerinde huzura kavuşma arzusu, büyük kentlerdeki insanların kırsal kesime dönmeleri olarak tanımlanmaktadır (Güneş;2015;112). Göç kelime anlamı olarak TDK (Türk Dil Kurumu) sözlüğünde: Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak ifade edilmiştir (TDK, Erişim Tarihi;06.12.2018). Marshall'a göre ise göç, bireylerin ya da grupların sembolik ve grupların ötesine yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içermektedir (Marshall,1999:685). Görüldüğü üzere göç kavramı ve tanımının sosyolojik anlamda toplumsal, kültürel ve coğrafi olarak yer değiştirme faaliyeti olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede göç sürecinde elbette dini tecrübelerinde sosyalizasyon sürecinde etkilenmesi de kaçınılmaz olmaktadır.

İnsanlığın her döneminde toplumların hayatını etkileyen 'aşkın' bir güç ve sosyal bir fenomen olan din, halihazırda bugün de bir 'yaşam biçimi' olarak toplumdaki sosyal davranışların oluşmasında önemli bir unsur olmaya devam etmektedir. Toplumun; sosyal, ekonomik veya iktisadi, siyasi, kültürel vb. alanlarında varlığını hissettirmeye devam etmektedir (Taş, 2015; 37). Bu anlamda dinin toplumsal değişme durumunda üstlendiği işlevsel pratiklerini ifade etmek gerekmektedir. Din duygusu veya inanç-iman duygusu insanın doğuştan beraberinde getirdiği bir duygu olarak ifade edilir. İnsan, her zaman her yerde, her koşulda, yüce, kudretli ve ulu bir varlığa sığınma ihtiyacı hisseder çünkü yapısı gereği zayıftır. Her dönemde insan Yüce yaratana güvenme ve ondan yardım dileme ihtiyacını hissetmiştir. Dolayısıyla bu sığınma ve güvenme duygusunun, din ile karşılandığı görülmektedir(Örnek,2011: 27).

Din, davranış ve düşüncelerimize kutsallık kazandırmak, ferdin inanç ve bilinçlerini, bilgi ve tezlerini, siyasal ve toplumsal düzeni, düşüncelerimize kutsallık kazandırmak, bireyin iç dünyasında olup biten bütün olguları, toplumsal kurumları, onlara nihai olarak geçerli ontolojik statüler bahşetmekte, yani onları kutsal ve kozmik referanslar çerçevesinde yerleştirmek suretiyle meşrulaştırmaktadır. Sosyal bir fenomen olarak din, sıklıkla kutsal kökeni olmayan yapıları meşrulaştırır. Bu dini meşrulaştırım, toplumların düzenleri için önemli görülmüştür(Okumuş,2015: 89).

İfade edilen düzen özellikle göç olgusunun ortaya çıkmasıyla sekteye uğrayabilmektedir. Zira göç sadece yer değiştirme faaliyeti olarak görülmemelidir. Göç sürecinde yaşanan bütün olayların aşılmasında dini inancın büyük bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla göç olgusu göçmenlerin sosyo-kültürel yaşamlarında çeşitli bakış açıları içerisinden dini pratikleri ve yaşamları, örf adetleri, tutum ve davranışları ve kültürlerinde derin ve geniş yankılar uyandırdığı bilinmektedir. Toplumsal bir olgu olarak din birçok fonksiyonu olan, çok yönlü ve dinamik bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla göç ve din alanında göç

sosyolojisinin yanı sıra din sosyolojisi biliminin yaklaşım perspektifleriyle ele alınması bilimsel olarak önem arz etmektedir (Günay,2003: 36) .

Toplumların düzenleri için göç alan veya veren yerler için din fenomeni insanların ruhsal/manevi açıdan büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla göçler sürekli dinleri etkilemekte ve karşılık olarak ondan da etkilenmektedirler. Zira İslamiyet'in Hz. Peygamber ve ilk Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretiyle, gelişme trendi yakaladığı ve oluşan yeni şartlarda Medeni ayetlerin inmesi ne tür bir köklü değişikliklerle karşı karşıya kalındığının bir göstergesidir(Günay,2003: 36). Buradan hareketle şöyle ifade edilebilir; Hz. Peygamber'in hayatındaki en sıkıntılı olaylardan biri olan hicretin (Mekke'den Medine'ye) fırsata dönüşen en önemli ciheti, yeni bir toplum ve medeniyet inşasına imkân veren yanı olarak ifade edilir. Burada göç olgusunun itici faktörü olarak Peygambere olan baskılar gösterilebilirken, çekici faktörüne ise yeni bir medeniyet kurma İslam devletine giden yolu açma durumu gösterilebilir (Yılmaz,2018: 4). Aynı şekilde Malazgirt savaşı sonrası Anadolu'ya göç eden Müslümanların Anadolu'yu İslamlaştırması ayrı bir örnek teşkil etmektedir.

Bu bağlamda yaşanan iç savaşlar, savaşlar, doğal afetler gibi faktörlere bağlı olarak göçler meydana gelmekte bundan dolayı psikolojik sorunlar, sosyolojik sorunlar ayrıca bunalımlar riskini artırmaktadır. Bu gelişmeler insanların hayatında güvensizlikler ve belirsizliklerle karşı karşıya kalınmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla güvenlik ve anlam sistemi kaynağı olan din, bu faktörler karşısında ve güncel sorunlar karşısında birey ve toplum için 'kutsal bir şemsiye' görevi üstlenmektedir (Çelik,2015: 306).

Sığınmacı Sosyalleşmesi ve Din

Sığınmacı sosyalleşmesi kavramı irdelendiğinde göç kavramı ve tanımları ışığında sığınmacı teriminin tanımına bakmak gerekmektedir. Sığınmacı (asylum seeker) sözlükte, kendi ülkesinde dinsel ya da siyasi kovuşturma korkusuyla yabancı bir ülkede mülteci olmak için başvuran kişi olarak tanımlanmaktadır. (Güneş; 2015,227). Çalışmada göçmen veya mülteci terimleri yerine sığınmacı kavramının kullanılmasının nedeni Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların geçici koruma⁴ statüsüne⁵ sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

⁴ Geçici koruma kavramı Uluslararası göç örgütü tarafından; menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür olarak tanımlanmıştır (Çiçekli,2009: 19).

⁵ Suriyeli sığınmacıların statüsü ülkemizde yürürlükte olan YUKK' a göre düzenlenmiştir. Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>.

Sığınmacı olan bireylerin tanıtımında ifade edilen yabancı bir ülkeye mülteci olmak için başvurduğu dönem ile ülkesine geri dönme arasındaki zamanda hedef ülkede genel anlamda sosyalleşme, özel anlamda da dini sosyalleşme yaşaması kaçınılmazdır. Adıgüzel sosyalleşme kavramını; sığınmacının bir toplumun değer ve normlarının öğretilme süreci olarak tanımlamaktadır (Adıgüzel;2018,52). Coştu ise sosyalleşme sürecini, sadece toplumun maddi kültür unsurlarının edinilmesini içermekle kalmayıp, aynı zamanda manevi-dini kültür öğelerini de içerisinde barındırdığını ifade etmektedir. Görüldüğü gibi sığınmacı sosyalleşme sürecini belirli zaman aralığında, farklı bir ülkeye mülteci statüsüne başvurmuş olan birey veya topluluk olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda süreç içerisinde topluma nasıl uyum sağladığının tespit edilmesi açısından 'sığınmacı sosyalleşmesi' kavramının değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Bu çerçevede genel sosyalleşme süreci içerisinde yaşanan özel bir sosyalleşme süreci kaşımıza çıktığı görülmektedir. Bu süreç, dini sosyalleşme/ toplumsallaşma 'religious socializations' süreci olarak ifade edilmektedir (Coştu, 2015: 330).

Dini sosyalleşme; sosyal etmenler aracılığıyla bireylerin dini inanç ve anlayışlarını etkileyen etkileşimli bir süreç olarak ifade edilmektedir (Sherkat,2013: 280). Göç sürecinde sığınmacılar, yeni geldikleri ortamda, bildiklerini, düşündükleri her şeyi yeniden öğrenmek ve tecrübe etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu çerçeve içerisine elbette din ve dini eğitimde girmektedir. Dolayısıyla yaşanan süreç bir anlamda birey veya toplum için 'yeniden sosyalleşme' anlamına gelmektedir (Adıgüzel; 2018,52). Yeniden sosyalleşme sürecinde sığınmacılar dini yaşantılarını, inanç hafızalarını ve kurallarını gözden geçirmeye başlamaktadırlar. Bu süreç sığınmacıların bütün yaşamlarına yansıyan dini eğitimlerini ve dini eğitim kurumlarını da kapsamaktadır.

Eğitim, Dini Eğitim ve Dini Sosyalleşme

Eğitim bilimlerinde gerek din sosyolojisi ve gerekse eğitim sosyolojisi literatüründe sık sık yan yana gelen toplumsallaşma ve kültürleme kavramlarının, eğitim kavramıyla da benzer taraflarının olduğu bilinmektedir (Solmaz, 2015: 357). Eğitim henüz çok yakın bir zamanda dilimize girmiş bir kavramdır. Eğitim TDK sözlüğünde: çocukların ve gençlerin toplum hayatlarında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışlarını elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde ve dışında, doğrudan ve dolaylı yardım etme, terbiye etme anlamlarında tanımlanmaktadır. Eğitmek ise belli konuda yetiştirme olarak tanımlanmıştır (TDK, Erişim Tarihi: 25.05.2019). Görüldüğü gibi zengin bir muhtevası olan eğitim kavramına birçok açıdan yaklaşmak mümkündür (Solmaz, 205: 359).

Dini eğitim yaklaşımı ise genellikle toplumda tek bir din veya mezhep mensuplarının çoğunluk olarak yaşadığı o din veya mezhebin devlet

tarafından tanındığı ve o din ve mezhebin öğretiminin yapıldığı din öğretimi yaklaşımı olarak ifade edilir (Tosun, 2001: 134). Dini öğrenme yaklaşımının temel amacı, öğrencilere veya eğitim talep edenlere o dini sevdirmek ve bireyleri o dinin inanırı yapmaktır (Kızıl ve Yörük, 2008: 109-110). Ayrıca bu yaklaşımda bireylerin dini geleneklerini korumaları, benimsemeleri ve kazanmalarının yanı sıra inançlarının yükselmesi yönünde doktriner ve otoriter bir yaklaşım sergilendiği bilinmektedir (Kızıl ve Yörük, 2008: 110). Dolayısıyla her şeyden önce Din bir eğitim olgusu olarak ifade edilir (Solmaz, 2013: 371). İslam dini de eğitime çok önem vermiş ve bu konuda Kuran-ı Kerimde birçok ayet indirilmiştir.

Bir kurum olarak eğitim, yeni kuşaklara toplumdaki mevcut değerlerin, bilgilerin, hünerlerinin aktarılması veya öğretilmesini sağlayan bir süreci ifade etmektedir (Kemerlioğlu vd., 1996:3 akt. Konuk, 2012: 265). Sosyoloji terimler sözlüğünde eğitim: Bireyde kendi yaşantıları yoluyla kalıcı izli ve istendik davranış değişikliği oluşturma süreci, yeni yetişen kuşakları topluma hazırlamak amacıyla onların gerekli bilgi, beceri ve anlayış kazanmalarına ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği olarak tanımlanmaktadır (Güneş, 2015: 83). Tanımlarda görüldüğü gibi işlevsel bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir.

Toplumsal işlev kavramı Yapısal-İşlevselci (Structurel- fonktionalist) teorinin temel kavramlarından birisidir. Toplumsal işlev açık (manifest) ve gizli (latent) işlev olmak üzere ikiye ayrılır. Bazı dönemlerde toplumsal, kurumsal uygulamaların gizli işlevleri açık işlevleri kadar önemli ve etkili olabilmektedir. Bahsedilen gizli işlevler pozitif işlevsel olabileceği gibi negatif işlevsel de olabilir. Eğitim süreçlerinin de gizli işlevleri, açık işlevleri kadar önem arz etmektedir. Bu süreçte eğitimin işlevlerine bakıldığı zaman açık ve gizli işlevlerinin olduğu bilinmektedir. Açık işlevin tanımı yapılacak olunursa bireye eğitim vasıtasıyla doğrudan verilmek istenen kazanım ve tecrübeleri içermektedir (Doğan, 2015: 40). Açık işlevleri: toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal konular olmak üzere istenen, amaçlanan, öngörülen ve planlanan pek çok açık işlevi olduğu görülmektedir. Örneğin bunlar şöyle açıklanabilir; toplumun kültürel birikimi yeni kuşaklara yaygın ve örgün eğitim yoluyla aktarılmasının sağlanması, toplumsallaşma sürecinde toplumun norm ve değerlerinin yeni kuşaklara eğitim yoluyla öğretilmesi, sosyal gelişme ve ekonomik gelişme veya kalkınmada eğitim etkili, ana işlev görür, Siyasal işlevinde ise yönetici seçkinlerin yetiştirilmesi olarak belirlenir. Bütün siyasal sistemler kendi değerlerini topluma eğitim yoluyla öğretir (Konuk, 2012: 265-269).

Bilindiği gibi sosyalleşme/toplumsallaşma, toplumsal rol ve beklentilerin birey tarafından öğrenilme süreci olarak görülmektedir. Bu durumdan dolayı bireyin terbiye edilmesi, yetiştirilmesi anlamlarında

kullanılan bir terim olarak zaman zaman sosyalleşme/toplumsallaşma yerine kullanıldığı bilinmektedir (Coştu, 2009: 47). Diğer yandan eğitim dilimize çok yakın zamanda girmiş bir kelimedir. Önceki dönemlerde Arapça asıllı ‘terbiye’ kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz (Solmaz, 2013: 359).

Yukarıda belirtildiği gibi eğitim yerine de kullanılan toplumsallaşma terimi, insan yavrusunun kendisine hazır davranış modelleri sunan içgüdülerinden mahrum bir biçimde dünyaya gelmesi ve bundan dolayı hayatının uzunca bir döneminde ailesine ve başta annesine fiziksel manada bağımlı kalması, onun toplumsallaşmasını zorunlu kılmaktadır. Bu duruma karşılık ise biyolojik potansiyellerinden birisi olan zekâsı sayesinde sahip olduğu öğrenme kapasitesi ve dil yeteneği de bireyin sosyalleşmesini/toplumsallaşmasını mümkün kılmaktadır (Solmaz, 2013: 361).

Toplumsallaşma terimi belirli bir zamanda oluşan bir süreç değildir. Bireyin doğuşundan itibaren geçirdiği bütün safhalar da, her durum ve hal karşısında bir sosyal statüden diğerine, bekârlıktan evliliğe, göç vasıtasıyla yer değiştirmeye, bir şehirden diğer şehre yer değiştirmeye, bir ülkeden diğer bir ülkeye, bir kültürden başka bir kültüre geçtikçe, içerisinde buluna toplum veya toplumsal grup, kendi beklenti ve davranış kalıpları doğrultusunda kendisine katılan bireylerin yeniden toplumsallaşmasını/sosyalleşmesini beklemektedir. Dolayısıyla bireyin geçirdiği bu süreçler elbette eğitim açısından da önemlidir (Solmaz, 2013: 363).

Dinin eğitime, eğitiminde dinin üzerindeki ilişkisine bakmak gerekmektedir. İslâm bilginleri ve filozofları birçok din tarifleri yapmışlardır. Bu tarifleri ise Kur’ân-ı Kerim ve İslâm inançları göz önünde bulundurularak yapmışlardır. Bu anlamda İslam filozofları arasında en çok kabul gören tanım Tehanevi’ye aittir. İslam Ansiklopedisinde yer alan din tanımında Tehanevi; “Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki halde (dünyada) salâha, gelecekte (âhirette) felâha sevk eden, Allah tarafından konulmuş bir kanundur.” şeklinde ifade etmektedir (İslam Ansiklopedisi; Erişim Tarihi: 15.04.2019). Buradan hareketle din kaynağı itibarıyla Hz. Allah’a ait ve özel bir iletişim yoluyla ulaştırılan ilahi mesajların ‘vahyin’ Peygambere tebliğ edilerek öğretilmesi, insanların davranışlarında değişiklikler meydana getirmesi bir eğitim ve öğretim şeklinin olduğunun kanıtı olarak görülmektedir (Solmaz, 2013: 371) .

Diğer yandan Din Sosyolojisinde genel kabul gören din tanımları arasında önemli bir yeri olan Rudolf Otto dini ‘Kutsalın tecrübesi’ olarak tanımlamıştır. Görüldüğü gibi tecrübe kavramından yola çıkan Otto, Özsel din tanımları içerisinde kabul edilen ve dinin tek tek fertlerin şuurunda yerleştiği gerçeğini dile getirmektedir (Taş, 2013: 39). Burada belirtmek istenen düşünce, Otto’nun Kutsalı tecrübe eden Peygamberin ‘subjektif’ dininin anlatılarak ‘objektif’ hale getirilmesini ve başka bireyler tarafından ‘tecrübe’ edilerek paylaşılması da öğrenme ve öğretim süreçleri içerisinde

vuku bulmaktadır (Solmaz, 2013: 371). Diğer yandan Durkheim dini sosyal tecrübenin bir yansıması olarak görmekte ve dinin işlevsel 'fonksiyonel tanımları içerisinde yerini almaktadır. Durkheim dini geçmişten günümüze varlığını sürdüren bir fenomen olarak tabir etmektedir. Fonksiyonel 'işlevsel' tanımlarda geçmişten günümüze, sosyal bütünleşmeyi sağlayan ve tanrı kavramına atıfta bulunan, din dışı kabullerinde din olarak görüldüğü bilinmektedir. Bu durum da bizlere toplumsal bir varlık olan bireyin dini kural ve normları önce toplumdaki bireyin tecrübe ettiği bilgiyi kendisinin öğrenmesi ve ardından diğer nesillere öğretmesi de bir eğitim sürecini göstermektedir (Taş, 2013: 41) .

Sonuç olarak din terimi bireyin doğuştan itibaren içinde bulunduğu toplumun dini eğitimini öğrenmesini ve öğretmesini tavsiye etmektedir. Bu çerçevede tarih boyunca toplumlar din tarafından eğitilip olgunlaştırılmışlardır (Solmaz, 2015: 373). Bu bağlamda eğitim ve sosyalizasyon ilişkisine son olarak Berger ve Luckmann'ın asli ve tali sosyalizasyon olarak kavramlaştırdıkları süreç ile ele alınırsa, eğitim ve sosyalizasyon süreçlerini tam anlamıyla kavramlar ışığında anlamış oluruz. Asli sosyalizasyon veya sosyalleşme bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyon olarak ifade edilmektedir. Tali sosyalizasyon veya sosyalleşme ise zaten sosyalleşmiş bireyi kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kısımlara sokan herhangi bir sonraki süreç olarak ifade edilmektedir (Berger ve Luckman; 2008,193). Asli sosyalizasyonda bireyin ilk dünyası inşa edilir ve aynı zamanda asli sosyalizasyonda birey sosyal olarak tanımlanmış öğrenme aşamalarını içerir. Tali sosyalizasyon ise kurumsal ya da kurum temelli alt dünyaların içselleştirilmesi olarak tabir edilmektedir (Berger ve Luckmann; 2008, 202).

Buradan hareketle kültürel ve dini eğitim kodlarının asli sosyalizasyon sürecinde ailede çocuklara verilmeye başlanması Suriyeli sığınmacılar özelinde değerlendirilmesi gereken önemli bir konu olarak görülmelidir. Tali sosyalizasyon döneminde ise medrese ve cami etrafında sosyalleşen sığınmacıların göç sonrası yine farklı bir toplumda dernek ve getto camiler etrafında kurumsal olarak dini eğitim gerçekleştirmeleri dini sosyalizasyon sürecine bir örnek teşkil etmektedir.

Sığınmacıların Göç Öncesi ve Sonrası Dini Eğitim Kurumları

Dini eğitim kurumları aile, klan gibi toplumun temel yapı dinamiklerinde başlamakta, sosyal çevre, akran grupları, akrabalık ilişkileri, eğitim merkezleri, mabetler, dini eğitim merkezleri, yeni bir dini sosyalleşme aracı olarak sosyal medya, gibi kurumlarda sürdürülebilmektedir. Diğer yandan eğitim, toplumsal yapının birçok kurumuyla ilişkili bir kavramdır. Aynı şekilde dini eğitimde toplumsal

yapıyla etkileşim içerisinde bulunan bir diğer önemli kavramdır. Dini eğitimin öncelikle ailede başlamakta olduğu da bilinmektedir, hatta aile dini ayin ve merasimlerin icra edildiği dini bir cemaat görünümünde (Kurt, 2015: 343) olmasından dolayı da din eğitiminin ailede başladığının göstergesi veya kanıtı olarak ifade edilebilir. Ailelerin bir araya gelip oluşturdukları klanlar da böyledir (Kurt, 2015:343). Araştırmamızda konu edindiğimiz eğitim kurumları ise aile, toplumsal çevre, akran grupları, yeni bir dini sosyalleşme aracı olan sosyal medya ve sığınmacılar özelinde önemli olan cami ve derneklerin bünyesinde verilen dini eğitimin dini sosyalleşme sürecindeki etki faktörleri oluşturmaktadır. Bu konuda Suriyeli sığınmacılar dini kurumlar ile ilgili şöyle cevap vermişlerdir:

Türkiye’de fenni dersler çok iyi yani matematik gibi dersler çocuklara çok iyi öğretiliyor bunu takdir ediyoruz. Ancak din öğretimi ciddi olarak 3 ay tatilde hocalara bırakılıyor ki burada da kalabalıktan çocuklar pek bir şey öğrenemiyorlar. Okullarda da seçmeli Kuran dersleri var ancak Suriye’deki gibi yoğun ve öğretici değil. Ayrıca Suriye’de genelde ben avukat olduğum için mesela biliyorum hukuk ve ilahiyat alanlarında din dersleri vardır diğer bölümlerde yoktur(E1, Yaş:52: 02.02.2019).

Suriye’de camilerde ve özellikle tarikatı yoğunluklu kurulan medreselerde dini eğitim alınır tabii bunun yanında devletin kendine ait dini öğretim kurumları mevcuttu. Nebhani, Haznevi, gibi tarikatların büyük medreseleri olurdu buralarda verilen diplomalarla âlim olunurdu ders verme yetisine sahip olurdu bireyler. Şahsen ben de icazet veren bir hocaydım bir tekkede, bir tarikatın Medresesinin hocasıyım ve benim verdiğim diplomayla insanlar dini ders verebilirler Suriye’de. Bayanlar açısından dini öğrenimde şunu ifade edebilirim biz bayanların okumasına çok sıcak bakmayız yani genelde medreselerde ilim tahsil eden bayanlar, mahallesinde medresede, camide diğer kadınlara ders verir. En iyi öğrenen kişiyi hanım hoca seçer ve o bayrağı alır öyle gider (E8, Yaş:55, 05.02.2019).

Evet, bizde dini eğitim önce ailede başlar sonra Cami ve okulda devam eder. Üniversitelerde Hukuk, İlahiyat gibi alanlar dinle çok ilgilidir. Neden hukuk dedim çünkü bizde Şeri-i mahkemeler vardı orda da kadılar vardı. Medreseler yaygındı oralara müftüler gelir denetlerdi bu yerlerde Tefsir, Ahlak, Din dersleri verilirdi. Genelde bu medreseler büyük bir şeyhin, tarikat liderinin kurduğu medreselerdir. Okullarda çocuklara din eğitimi verilirdi ancak çok yetersiz bir din eğitimi idi. Şimdi ben ve arkadaşlarım Kilis’te de Medrese usulü çocuklara ders veriyoruz. Maaşımızı Suriyeli bir dernek finanse ediyor. Burada bulunan çocuklar sabah Türk okullarında ders alıyorlar ama yeterli düzeyde dini eğitim alamadıkları için aileleri bize getiriyorlar bizler onlara burada Ahlak, Kuran, Tecvit, Temel dini bilgiler, yani biraz medrese usulü ders veriyoruz ve bu gibi konularda öğretim sağlıyoruz (E1, Yaş:61, 02.02.2019).

Ortaokul- Medrese mezunuyum dini öğretim bana ailem tarafından verildi ve sonra babam beni camiye gönderdi. Okulda da öğrendim ancak en çok medresede öğrendim. Annemle babam çok dindarlardı. Ayrıca medrese mezunu olduğuma dair belgem Suriye’de eğitimime devam etmem için gerekli ve önemli bir belgedir bu belgeyle sınavlara dahi girebiliyordum (E8, Yaş:58, 05.02.2019).

Suriye’deyken bayanlar olarak genelde Camilerde Kuran vd. öğreniyorduk. Bayan hocalarımız vardı, ama Türkiye’ye geldiğimiz zaman önce camilerde buluştuk ama sonra dernekler çıktı burada bayan hocalar var çeşitli yerlerde evlerde veya dernekte bayanlara yönelik ders veriyorlar. Suriye’de köy gibi küçük yerleşim

yerlerinde ise bir okumuş kadın kadınlara öğretir o ondan sonra o bölgede devam ettirir. Kilis'in hemen her bölgesinde var bu derneklerden.

Suriye'de din eğitimi Türkiye'den daha erken başladığı, çocuklarımız anaokulunda Kuran ezberlerini yaparlardı burada sadece birkaç özel veya müftülük kuran kursları yapıyor ve çoğu kişi göndermiyor ama bizde çoğunluk gönderirdi. Suriye'de Kilis'teki gibi sadece İmam Hatiplerde zorunlu olan dersler bizde düz ortaokul, lise de hepsinde zorunluymuştu. Hukuk ve İlahiyat alanlarında ekseri dini dersler üniversitede ağırlıklı olur (E1, Yaş:52, 02.02.2019).

Din öğretimini öncelikle annemden sonra camideki bayan hocadan aldım. Devletin dini eğitim verdiği kurumlara da gittim orada eğitim aldım. Dini öğretim alanında özellikle annem bana çok eğitim verdi küçüklüğümde beri. Türkiye'de İlahiyat fakültesinde okuyorum şunu söyleyebilirim ki çok daha ilmi bir ortamın olduğunu görüyorsunuz bilimsel açıdan çok iyi bir yer (K3, Yaş:26, 02.02.2019).

Bizim bölgemizde okullarda Kuran dersi vs. yok denecek kadar azdı hatta yoktu, Camilerde veya Hükümetin izin verdiği yerlerde Kuran eğitimi olurdu. Ancak şimdi ben torunlarımdan görüyorum burada hem okullarda hem de camilerde Kuran Kurslarında ve sivil toplum kuruluşlarının dini öğretim mekanlarında ve yerlerinde, her yerde Kuran dini öğretim var bu mükemmel bir şey. Burada ayrıca Arapların kendi kurduğu medrese gibi yerler varmış biz onlara kesinlikle göndermiyoruz onlar hem Şafii mezhebine yönelik eğitim veriyorlar hem de Arapçayı zorunlu kılıyorlar (E6, Yaş:67, 15.02.2019).

Sığınmacıların cevaplarından Suriye'de dini eğitimin kurumsal anlamda bölgesel farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Göç öncesi Suriye Arap Cumhuriyetinde dini sosyalleşme alanında önemli yeri olan din eğitimi kurumlarının öncelikle ailede varlık gösterdiği, ardından cami ve medrese kurumlarının geldiği görülmektedir. Yine Suriye'de hukuk (Şeri mahkemelerin varlığından dolayı) ve İlahiyat alanlarının dini eğitimde, lisans eğitiminde önemli bir ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Sığınmacıların göç öncesinde medrese vurgusu göze çarpmaktadır. Ayrıca sığınmacıların medrese mezunu olan kişilere karşı daha çok saygı duymalarının altında yatan nedenin dini ilimlerle meşgul olduklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Göç sonrası hedef ülke Türkiye'ye ulaşmayı başaran sığınmacıların kendi geleneksel dini eğitimlerini Kilis'te camilerde (getto dini eğitim kurumları) ve kurdukları dernek çatısı altında sürdürmekte oldukları anlaşılmaktadır. Bu duruma en iyi örneğin E6'nın ifadelerinde görmek mümkündür. E6, getto bir kurum oluşturulduğunu bu durumda dini eğitimlerin Kilis'te bulunan bazı Cami, STK kurumları ve sığınmacıların açtığı dernekleri referans olarak göstermektedir. Genel anlamda göç öncesi medrese, cami ve aile merkezli dini eğitimden, göç sonrası sığınmacıların Kilis ilinde dini eğitim kurumu olarak dernek ve camileri göç öncesi kurumlar benzerliğinde getto kurum olarak kullandıkları tespit edilmiştir.

Dini Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Göç Öncesi Suriye Toplumundaki Yeri

İlk sosyolojik birlik olarak ifade edilen aile, insanlığın ilk dönemlerinde tabii bir dini cemaat halindedir (Wach, 1995: 91). Ailelerin büyüüp bir araya gelmesiyle oluşan klanda bu şekilde bir dini cemaattir. Aile üyelerini birbirine bağlayan bağ, kan bağı değil kutsal temellere dayanan inanç birliğidir (Kurt, 2015: 343). Geçmiş dönemlerde ilkel kabilelerde aile babası, aile birliğinin yani kutsal birliğin aynı zamanda dini lideri olarak ifade edilmektedir. (Kurt, 2015: 344). Dolayısıyla bireyin dini anlamda ilk sosyalleşme yaşadığı kurum olan aile doğal olarak dini eğitim veren de ilk kurum olma konumundadır. Sığınmacılar dini öğretim konusunda ailelerinin ne kadar payı olduğunu ilişkin şunları söylemişlerdir:

Bizim kültürümüz dediğiniz zaman dini öğretim de en başta aile ve camii çok önemli bir yer tutar (E3, Yaş:37, 12.02.2019).

Bir bayan olarak öncelikle din öğretimini öncelikle annemden sonra camideki bayan hocadan aldım. Devletin dini eğitim verdiği kurumlara da gittim orada eğitim aldım. Ancak dini öğretim alanında özellikle annem bana çok eğitim verdi küçüklüğümden beri (K3, Yaş:26, 02.02.2019).

Din eğitimi camide aldım ve ayrıca küçüklüğümde itibaren babam ve annem kuran öğretimle çok ilgili oldular dini konularda da hep yönlendirdiler (E4, Yaş:30, 18.02.2019).

Bizde dini öğretim ilk olarak ailede başlar, camide ve medresede yoğun olarak devam eder, çocuklarımız çok küçük yaşlarda dini öğrenmeye başlarlar ana sınıfına geldiğinde Yasin gibi sureleri ezberletiriz (E1, Yaş:52: 02.02.2019).

Babam, annem, babaannem ve büyüklerimden din eğitimi aldım küçükken bana kuranı helali haramı onlar öğrettiler abdest almaya yemek yemeye sünnetleri farzları tek tek anlattılar ben hatırlıyorum. Şafii mezhebine göre eğitim aldım. Okullarda Şafii ve Hanifi mezhebine göre ders anlatılır biz de Suriye’de ve açıkçası çok eğitici değildi (E10, Yaş:40, 12.02.2019).

Verilen cevaplarda görüldüğü gibi göçmen, sığınmacı Suriyelilerin genel anlamda ilk ve önemli derecede dini eğitim aldıkları kurumun aile olduğu görülmektedir. Ailenin eğitim fonksiyonunun dini anlamda gerçekleşmesi ve önemli bulunması, Suriye Arap Cumhuriyetinin toplumsal yapısından ve geleneksel din anlayışlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sığınmacıların Göç Öncesi ve Sonrası Dini Eğitim Kurumu Olan ve Dini Sosyalleşme Aracı Olarak ‘Cami ve Medreseler’

Dünyaya önem veren bütün dinler için olduğu gibi, İslam açısından da eğitim, aynı zamanda din bir faaliyet ve görevdir; dinin istediği insan tipinin yetiştirilmesi ve bu insanlardan oluşan toplumsal yapıların

oluşturulmasının yolu doğal olarak dini eğitimden geçer (Solmaz, 2015:373). Nitekim bu yüzden, insanlık tarihinin ilk yapıları olarak ifade edilen mabetler, aynı zamanda bir okul işlevi görerek formal eğitimin ilk defa verildiği yerler olmuş; ilk formal eğitim kurumları da din tarafından oluşturulmuştur (Solmaz, 2015:373). Tarih boyunca Hristiyan ve İslam dünyasında 'kiliseler ve camiler' ibadet olma yeri dışından bir eğitim kurumu olarak yüzyıllarca hizmet vermişler ve hala vermeye de devam etmektedirler.

Suriyelilerin camileri var burada yani mescit olarak daha çok ifade edebileceğimiz ve genel itibari ile cuma günleri çok kalabalık olan yerlerde buralar genelde hutbeyi anlamak için Suriyeliler olarak gidiyoruz oraya. Ancak ben genelde Türk camilere gidiyorum çünkü bir cami havası ve daha iyi imkânlar olduğundan dolayı Türk camilerine gitmeyi faydalı buluyorum. Yani Suriyelilerin kurduğu dernekler aracılığıyla yapılan bu mescitler bizi çok ibadette ihlası sevk etmiyor açıkçası camide kılmanın daha sevap olduğunu düşünüyorum (E10, Yaş:40, 12.02.2019).

Bizde Cami merkezli bir hayat var, Tekke, Zaviyeler vardı, ancak sizin ki kadar böyle çok önem vermezdik. Dini öğretimimizi genel itibariyle camide aldık camide hocalar dersler verirdi. Ayrıca tarikatlara ait bazı medreseler mevcuttu oralarda da dersler verilirdi buralar çok önemlidir din eğitiminde Suriye'de. Devlet kendi dini anlayışına yönelik dersler verirdi yani çok eğitici değildi. Okullarda da eğitim var pek tabii ama okullarda biz yoğun almıyorduk. Zaten çok okula meyilli bir hayatımız da yoktu. Bizdeki eğitim sistemi âlim yetiştiren bir sistem değil tek tük insan çıkardı zaten sizde biliyorsunuz (E2, Yaş:60, 08.02.2019).

Dini öğretim dediğiniz zaman Kuran, Hadis, ibadetler bunların hepsini öncelikle cami hocamızdan öğrendim. Şafii mezhebine göre eğitim aldım. Okullarda Şafii ve Hanefi mezhebine göre ders anlatılırdı. Suriye'de ve açıkçası çok eğitici veya bilgilendirici bir sistemden bahsetmemiz mümkün değildir. Büyüklerimiz namaza çok giderlerdi yani cami merkezli bir hayatları vardı. Dolayısıyla biz de onlarla beraber giderek camiye çok alıştık. Dini bilgilerimi camii merkezli hocalardan ve ailemden öğrendim. Suriye'de din eğitimi okullarda çok zayıf verildiğinden dolayı genelde medrese ve cami, devletin bazı yerleşim yerlerinde kurduğu Kuran kurslarıyla beraber okuldan farklı bir eğitim alanı oluşmuştu. Üniversite de ama durum farklıydı camileri derslere giderdik biz hocaların verdiği imamların verdiği dersleri dinlerdik burada siyaset hiç konuşulmaz devletin ismi bile anılmaz dinin belirli sınırlar içinde yani kurallarının sınırları içinde sohbetler olurdu bizde katılırdık (E10, Yaş:40, 12.02.2019).

Dini eğitim de okullarda çok önem verilmiyordu. Resmi bir din eğitimi yoktu Türkiye'deki gibi. Medrese tarzı din eğitimi veren yerler vardı ayrıca bu medrese denilen yerlerde üniversite adayları buradan aldıkları derslerle kabul edilebiliyorlardı. Ancak buralarda temel İslam bilimleri vardır. Arapça, Tefsir, Hadis, Tecvit, gibi konular Felsefe reddedilir kabul edilmez. Bizim kültürümüz dediğiniz zaman Dini öğretim de aile ve camii çok önemli bir yer tutar. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bizim dini öğrenim olarak anlattığımız bu bilgiler derin ilmi bilgiler değildir. İbadetlerimizi yapabilecek kadar öğreniriz (E3, Yaş:37 12.02.2019).

Suriye'deyken bayanlar olarak genelde dini öğretimimizi öncelikle ailemizde yani annemizden ardından camilerde ve medreselerde öğreniyorduk. Bayan hocalarımız vardı, ama Türkiye'ye geldiğimiz zaman önce camilerde buluştuk, sonra dernekler

çıktı burada bayan hocalar var çeşitli yerlerde, evlerde veya dernekte bayanlara yönelik ders veriyorlar. Suriye’de köy gibi küçük yerleşim yerlerinde ise bir okumuş kadın kadınlara öğretir ondan sonra başkaları bu usulle bölgede devam ettirir. İfade ettiğim derneklerden Kilis’in hemen her bölgesinde vardır. Ayrıca bu derneklere Arapça merkezli öğretim olduğundan dolayı doğal olarak orayı seçiyoruz (K1, Yaş:36, 09.02.2019).

Suriye’de bayanlar genel olarak dini eğitimlerini camide alırlardı. Bunlara da medrese denilirdi tarikatların da kendine ait medreseleri vardı. Herhangi bir baskı yoktu. Ama buradaki dersler kuran hadis merkezi derslerdi. Tecvit, hadis, Kur’an, hepsi işlenebilirdi hatimler yapardık bizim için çok güzel bir dinin sosyalleşme ortamı olurdu. Açıkçası biz bayanlar olarak erkekler gibi değiliz Suriye’de sadece camide çok iyi dini anlamda sosyalleşebiliyorduk burada Türk camilerinde mübarek günler hariç bayanlar hemen hemen hiç gitmiyor camileri biz hep vaktimizi camilerde geçirdik. Camii merkezli bir dini hayatımız vardı burada kurulan Suriyeli dini derneklere toplanıp Suriye’deki gibi toplantılarımızı yine yapıyoruz ama camilerde yapmakta çok isteriz fırsat verilirse bazen camilere gidiyoruz ancak tepki verenler olabiliyor. Okula gidebiliyorduk Suriye’de, ancak dini öğretimi camideki bayan hocalardan çok daha iyi alıyorduk (K2, Yaş:38, 05.02.2019).

Suriye’de okullarda öyle dini eğitim olmaz, devletin kurduğu dini eğitim merkezleri ve camilerde Kuran öğretilir öyle cemaat tarikat bilmem bizim olduğumuz bölgelerde yoktu. Ailemizde dini öğretimde çok etkilidir. Tarikatlar vs. vardı ancak onlar Halep’te, Şam’da medreselerinde dersler verirlerdi bizim köyümüzde böyle bir durum yoktu tek Kuran öğrendiğimiz yer cami ve kasabalarda bulunan devletin kendi öğretim yerleriydi (E5, Yaş:50, 02.02.2019).

Sığınmacıların dini yaşantılarında büyük önemi olan ‘Cami’nin aynı zamanda dini eğitim olarak da etkisinin yoğun olduğu görülmektedir. Yorumlardan hareketle sığınmacıların genel anlamda dini bilgilerini cami görevlilerinden aldıkları anlaşılmaktadır. Özellikle göç sonrası Kilis’te Cuma günlerinin göç öncesine göre farklılık göstermesinden dolayı bir uyum sorunu yaşanıldığı bilinmektedir. Cuma günlerinin Suriye Arap Cumhuriyetinde tatil oluşu ve hutbelerin uzun sürmesi Kilis’te sığınmacıların dernekler vasıtasıyla kurulan mescitlere yönelttiği görülmektedir. Ancak birçok sığınmacının cami atmosferinin daha cezbedici olduğunu vurgulayarak Kilis’teki camilere gitmeleri de ayrıca önem taşımaktadır. Bu durum Cami’nin diğer mekânlarda yapılan ibadetlere nazaran daha cezbedici ve samimi bulunmasından kaynaklanmakta olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yorumlarda görüldüğü üzere sığınmacıların cami merkezli bir hayatları olduğu ve medrese olarak adlandırdıkları dini eğitim merkezlerine yoğun olarak gittikleri tespit edilmektedir. Diğer yandan Suriye Arap Cumhuriyetinde merkez şehirlere uzak belde ve köylerde medrese olmadığından dolayı dini öğretimin tamamen cami merkezli olduğu anlaşılmaktadır.

Sığınmacıların Göç Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Verilen Dini Eğitimi Nasıl Buldukları

Okullarda Şafii ve Hanefi Mezhebine göre ders anlatılır. Çocuklarım şimdi Türk okullarına gidiyorlar milli eğitimin okullarına orada Din Kültürü derslerinde Hanefi Şafii mezhepleri yüzeysel olarak anlatılıyor ve Hanefi mezhebinin görüşleri esas alınarak ders anlatılıyor dolayısıyla çocuklarım Hanefi mezhebine göre ders alıyorlar şimdi bizlerde evde onlara Şafii mezhebini öğretmeye çalışıyoruz ancak onlar okulda öğrendiklerini daha çok benimsemişler_(E10, Yaş:40,12.02.2019).

Benim büyük oğlum Suriye’de din derslerini alırken Yasin Suresi gibi birçok Sureyi ezbere biliyordu. Ancak Kilis’te çocuklara ‘elif ba’ öğretilip Kur’ana geçmesi sağlanıyor. Aileler sonrasını takip etmiyor. Bundan dolayı gelecek seneye kadar çocuklar okula da gördükleriyle kalıyor. Okullarda ki dini eğitimi yeterli seviyede görmüyorum. Türkiye’de fenni dersler çok iyi yani matematik gibi dersler çocuklara çok iyi öğretiliyor bunu takdir ediyoruz. Ancak din eğitimi ciddi olarak 3 ay tatilde hocalara bırakılıyor ki burada da kalabalıktan çocuklar pek bir şey öğrenemiyorlar. Bizde genelde ben avukat olduğum için mesela biliyorum hukuk ve ilahiyat alanlarında din dersleri vardır geri kalan bölümlerde yoktur (E1, Yaş:52, 02.02.2019).

Yani Suriye’de açıkçası resmi yerlerde din eğitimi verilmezdi. Türkiye’de kurumlar resmi devlet eliyle öğreniyorlar. Bu dini öğretimde en önemli farklardan bir tanesi diğer yandan bizdeki dini eğitim sistemi çok âlim yetiştirmeye yönelik değil dinin temellerini anlatan ve halkı bu noktada yönlendiren bir eğitim sistemiydi (E2, Yaş:60, 08.02.2019).

Bayanlar noktasında orada kadınlara eğitim çok şuurlu değil, orada mesela bir kadın medrese eğitimi almış ve uzun yıllar uzmanlaşmış, köyü’nde bulunduğu mahallede yakınında bulunan camide kadınlara kuran, hadis, tecvit, dini terimler, dini anlamdaki konuları anlatırdı (K5, Yaş:42, 02.02.2019).

Zorunlu Göç sonrası verilen dini eğitimlerin Suriyeli sığınmacılar tarafından yeterli olmadığı görüşü çerçevesinde birleştikleri görülmektedir. Özellikle sığınmacıların tatminkâr bir din eğitiminin Kuran ezberine dayandığı ve sürekli olarak dini eğitimde mezhep farklılığına vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Bayanların ise dini eğitim konusunda sosyolojik olarak yine Suriye kültüründen ileri gelen bir sosyal itilmeyle karşı karşıya olduklarını göstermektedir.

Sığınmacıların Göç Sonrası Dini Eğitim Kurumu Olarak Kurdukları ‘Dernekler ve Mescitler’

Türkiye’de Kilis’te kurulan dernek yöneticilerinden olan E7, Derneğin faaliyetlerini ve amaçlarını şöyle özetlemektedir:

Suriyeli Kuran Kurs Derneği ve Mescidi sorumlusuyum. 3 senedir Kilis’te faaliyet göstermekteyiz. İstanbul merkezli çalışmaktayız. Bayanlar ayrı, erkekler ayrı medrese usulü Suriyeli çocuk, genç bayanlarına yönelik Arapça, Tecvit, Siyer, Ahlak dersleri veriyoruz. Sınıflarımız mevcuttur. 1. Sınıfımızda Arapça öğreniliyor çocuklarımız Arapçayı unutmasınlar diye. 2. sınıflarımızda Kuran Kursu hizmetleri veriyor. 3. Sınıflarımızda hafız yetiştiriyoruz. Hocalarımızın hepsi Suriyelidir. Hadis

/ tefsir derslerimizde mevcuttur. Yöntemimiz Suriye eğitim yöntemiyle aynıdır. Müfredatımızda Suriye müfredatıyla aynıdır. Diyanet bize destek vermiyor ancak bazı kitap yardımıyla bulunuyor.

Ayrıca derneğimizde Türkçe kurslarımızda mevcuttur. Diploma veriyoruz tescilli. Bu kurslara katılıp başarılı olanlara. Türkiye cumhuriyeti devleti bize ruhsat veriyor destek veriyor. Bizim gibi aynı faaliyetlerde bulunan 10 kadar daha dernek var Kilis'te. Özellikle yaz aylarında sınıflarımızda talep patlaması oluyor yetiştiremiyoruz yoğunluktan Suriyeliler çocuklarını buralarda eğitim görmeleri için gönderiyorlar. Bizler Suriyeliler olarak yoğun bir nüfusa sahibiz sınır illerinde özellikle Kilis'te bu eğitim yerlerinin daha çoğalmasını isteriz (E7, Y:50, 02.02.2019).

E8'un ifadeleri de şöyledir; Türkiye'de de biz yakın zamanda Suriye'de bulunan tekkemizin bir derneği olan yer açtık İstanbul'da, İstanbul merkezli burada da (Kilis'ten bahsediyor)Suriyelilere yönelik yine aynı şekilde dersler verip icazet veriyoruz. İcazet alanlar çeşitli derneklerde veya kendilerinin uygun yer bulduğu mekânlarda dersler veriyorlar. Suriye'dekinin aynı şekilde yapıyoruz bunu dersler aynı üslup aynı her şey aynı (E8, Y:55, 05.02.2019).

Yorumlarda görüldüğü üzere Suriyeli sığınmacıların kurduğu dernekler genel itibariyle büyük şehirlerde örgütlenmekte diğer illere şube açmaktadırlar. **E7**'nin ifadelerine bakıldığı zaman başta Arapça dilinin öğretiliyor olması savaş bitince vatanına dönecek olan sığınmacı çocukların kopuk bir nesil olmaması için çalışıldığının göstergesi olarak düşünülmektedir. Diğer yandan dernek sorumlusunun belirttiği 'Suriye Arap Cumhuriyetinin' müfredatıyla uyumlu dini derslerin verilmesi ve bütün hocaların Suriye uyruklu olması da ayrıca önemli bir konudur. Dini eğitimin Suriye müfredatıyla verildiği bilinen derneklere yaz tatillerinde yoğun talebin olması sığınmacıların Arapça hassasiyeti ve kültürel bakış açısının neden olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan **E8** ise Suriye Arap Cumhuriyetinde bulunan bir tarikat veya tekkenin medresesinin sorumlusu olduğunu ifade etmekte üyelerinin büyük çoğunluğunun Türkiye'ye göç etmesinden dolayı dernek çatısı altında dini eğitim ve sosyalleşmelerini sürdürdüklerini ifade etmektedir. Ayrıca **E2** ise konuya farklı bir açıdan yaklaşmakta ve bahsedilen dernekler haricinde dini eğitim veya dini sosyalleşme alanları dışında ateist, sosyalist olarak adlandırılan sosyal grupların da dernekleştiğinin gözden kaçtığını vurgulamaktadır. Bu çerçevede sığınmacıların dernekler çatısı altında dini eğitimin yanı sıra Arapça dil hassasiyetinden dolayı da gittikleri anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Yapılan çalışmada Suriyeli Sığınmacıların dini sosyalleşmelerinde etken olan dini eğitim kurumları bu süreçte sosyolojik bir bakış açısıyla göç öncesi ve sonrası olarak kurumsal anlamda değerlendirilmiştir. Bu bağlamda;

- Sığınmacı Suriyelilerin genel anlamda ilk ve önemli derecede dini eğitim aldıkları kurumun aile olduğu görülmektedir. Ailenin eğitim fonksiyonunun dini anlamda gerçekleşmesi ve önemli bulunması, Suriye Arap

Cumhuriyetinin toplumsal yapısından ve geleneksel din anlayışlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ardından ‘medrese ve cami’ merkezli bir dini eğitimin olduğu anlaşılmaktadır.

- Türk eğitim sisteminde okuyan, okumayan bütün sığınmacıların çocuklarını Arapça dilini unutmamaları için Arapça dili eğitimi veren (Suriye müfredatı uygulanan ve Suriyelilere ait) derneklere göndermektedirler.
- Dini eğitimin Suriye Arap Cumhuriyetinde Cami merkezli ve medrese olarak adlandırılan merkezlerde yoğunlaştığı, zorunlu göç sonrası Kilis’te sığınmacıların getto merkezli cami mekânları oluşturdukları, dernek çatısı altında dini eğitim aldıkları görülmüştür. Sığınmacılar eğitim kurumu olarak okullarda dini eğitime sıcak bakmamaktadırlar.
- Sığınmacıların Türkiye’de doğan ve göç esnasında sosyolojik olarak çocukluk döneminde olanların genel anlamda Arapça bilmedikleri veya Arapçayı sadece konuşma dilinde sınırlı olarak ifade edebildikleri tespit edilmiştir.
- Suriye’de dini eğitim veren Medrese ve Cami kurumlarının yerine Suriyeliler tarafından İstanbul merkezli derneklerin kurulduğu, getto kurumlar olarak bu kurumlar işlevlerini devam ettirmektedir.
- Suriyelilere ait derneklere eğitim gören çocuklara yönelik derslerin Arapça ve Suriye müfredatına göre yapılması iç savaş sonrası kopuk bir nesil olmaması için yapılan çalışmalara bir örnektir.
- Dini gruplar olarak ‘tarikatların’ dini eğitim verdiği medreselerle bağlantısı vardır.
- Dernekleşen Sığınmacıların dini eğitim ve dini sosyalleşme ile bir tutkal gibi millet bağlarını güçlendirdikleri, bu yüzden sığınmacılar da ‘din’ olgusunun sosyalleşmelerinde gelenekselleşmiş bir din anlayışının varlığına işaret etmektedir.
- Suriye Arap Cumhuriyetinde bulunan ‘tarikatlar’ ‘Nebhani, Haznevi,’ isimler gibi örgütlendikleri ancak sadece dini eğitim ve öğretim şeklinde faaliyet göstermektedirler.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Yusuf(2017);Göç Sosyolojisi, Nobel Akademik Yayınları, Güncellenmiş 2. Basım, Ankara.

- BAL, Hüseyin(2011) ;Kent Sosyolojisi, Fakülte Kitabevi Yayınları,5. Baskı, Isparta.
- BERGER Peter ve LUCKMANN Thomas (2008): Gerçekliğin Sosyal inşası bir bilgi Sosyolojisi incalemesi, Ed. Sabahattin Yıldız, Paradigma Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.
- COŞTU, Yakup (2015): Toplumsallaşma ve Din, Ed. ÇAPÇIOĞLU İhsan ve AKYÜZ Niyazi, Grafiker Yayınları, 2015, Ankara
- COŞTU, Yakup(2009): *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- DEMİR, Zekiye (2010): Almanya’da Yaşayan Türk Kadınları: Durumları, Sorunları, Din ve Diyanet Algıları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, <https://hadis.diyamet.gov.tr/> (Erişim Tarihi:24.05.2019).
- DOĞAN, Soner (2014): ‘Eğitimin İşlevleri’, Eğitim Bilimine Giriş, Ed. Celal Tayyar Uğurlu, Atalay Matbaası Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- GORDON Marshall(1999), Sosyoloji Sözlüğü (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- GÜNAY, Ünver (2003):Düşünce ve Kültür Tarihinde Hermeneutik Gelenek, Doğu-Batı Dergisi, Mayıs-Temmuz, Felsefe Sanat Kültür Yayıncılık.
- GÜNEŞ, Hasan (2015): ‘Sosyoloji Terimleri Sözlüğü’ Ütopya Yayın Evi, 1. Baskı, Ankara.
- GÜNEŞ, Hasan (2015): ‘Sosyoloji Terimleri Sözlüğü’ Ütopya Yayın Evi, 1. Baskı, Ankara.
- İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI, GİGM, http://www.goc.gov.tr/icerik1/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (Erişim tarihi 16.04.2019)
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ: ‘Din’ <https://islamansiklopedisi.org.tr/din> (Erişim Tarihi 16.04.2019)
- KIZILABDULLAH, Yıldız ve YÖRÜK Tuğrul (2008): Dini eğitim modeller çerçevesinde Türkiyede din eğitimi üzerine genel bir değerlendirme, Dini araştırmalar dergisi, Eylül-aralık, cilt:11, sayı: 32, ss. 107-129. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/52034> (Erişim Tarihi: 23.05.2019)
- KONUK, Osman (2012) : Toplum ve Eğitim, Sosyolojiye Giriş, Beta Basım yayımları, ED: İhsan Sezal, 4. Baskı, İstanbul.
- KURT, Abdurrahman (2015):Aile ve Din, Ed. ÇAPÇIOĞLU İhsan ve AKYÜZ Niyazi, Grafiker Yayınları, 2015, Ankara.

- KURT, Abdurrahman (2015):Aile ve Din, Ed. ÇAPÇIOĞLU İhsan ve AKYÜZ Niyazi, Grafiker Yayınları, 2015, Ankara.
- OKUMUŞ, Ejder(2015); Toplumsal Değişme ve Din, İnsan Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- ÖRNEK, Servet (2011); GÖÇ VE DİN (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Konya.
- ÖZYAKIŞIR, Deniz (2013); Göç-Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama, Nobel Akademik Yayınları, 1. Basım, Temmuz 2013,Ankara.
- SHERKAT, Darren E. (2013) : Dini Sosyalleşme: Etki Kaynakları Ve Araçların Etkileri, çev. Özcan Güngör, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/3, Winter 2013, p. 279-297, ANKARA.
- SOLMAZ, Bünyamin (2015): Eğitim ve Din, Ed. ÇAPÇIOĞLU İhsan ve AKYÜZ Niyazi, Grafiker Yayınları, 2015, Ankara.
- SOLMAZ, Bünyamin (2015): Eğitim ve Din, Ed. ÇAPÇIOĞLU İhsan ve AKYÜZ Niyazi, Grafiker Yayınları, 2015, Ankara.
- ŞENSOY, Eyüp (2005): Köy, Kent ve Göç -Van İline Çevre İl Ve İlçelerden Göç Edenlerin Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Van.
- T.C.İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (Aralık, 2013). Türkiye ve Göç Yönetimi, Yayın No: 4. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf.
- TAŞ Kemaleddin (2015):Sosyolojik Din Tanımları, Ed. ÇAPÇIOĞLU İhsan ve AKYÜZ Niyazi, Grafiker Yayınları, 2015, Ankara.
- TAŞ, Kemaleddin (2015):Sosyolojik Din Tanımları, Ed. ÇAPÇIOĞLU İhsan ve AKYÜZ Niyazi, Grafiker Yayınları, 2015, Ankara.
- TBMM (2018); Göç Ve Uyum Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 26. Dönem 3. Yasama Yılı Mart 2018, Ankara.
- TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu (2018) : Türkiye'deki Suriyeliler Özel Raporu, Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara <https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/rapor.html#p=4> (Erişim Tarihi:15.04.2019)
- TC. CUMHURBAŞKANLIĞI DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI (2018): ‘ Fırat Kalkanı ve Zeytin dalı Bölgeleri Faaliyet Raporu’ Din Hizmetleri Genel

müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara. İnternet adresi: <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/FKB-ZDB%20Faaliyet%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi:15.04.2019)

TDK Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5be69b7aa08be5.75265545, (Erişim Tarihi:10.11.2018)

TDK Türk Dil Kurumu; Eğitim kelime anlamı, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb6d645272E21.18107067, (Erişim Tarihi: 17.04.2019)

TOSUN, Cemal (2001), Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

TÜİK; http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=21&ust_id=109 (Erişim Tarihi:23.05.2019)

WACH J. (1995), Din Sosyolojisi, çev. Ü. Günay, İstanbul,: M.Ü. İ.F.V.Y. No:68.

YILMAZ, Kamil (2018) ; HİCRET VE MUÂHÂT, Hicret ve Göç, Din ve Hayat TDV İstanbul Müftülüğü Yayınları, Sayı:33, Kış 2018, İstanbul.

EK1. Katılımcı Görüşme Formu

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yeri:

Cinsiyeti:

İkamet Süresi:

Medeni durumu:

Kod İsim:

1.Kilis'e göç öncesi Suriye'de nasıl bir dini eğitim vardı?

1.1. Göç sonrası Kilis'te nasıl bir dini eğitim ile karşılaştınız?

1.2.Kilis'te verilen din eğitimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

1.3.Çocuklarınız ve kendiniz Kilis ilinde nerede dini eğitim alıyorsunuz?

2.Dini anlamda nasıl bir uyum süreci yaşıyorsunuz?

2.1. Arapça dilinizi uyum sürecinde dini sosyalleşmeye katkısı bakımından nasıl

değerlendiriyorsunuz?

EK2. Katılımcı Bilgi Formu

	İsim / Rumuz	Cinsiyet (E:Erk.K:Kız)	Yaşı	Aile Fert Sayısı	Geldiği Bölge	Kiliste İkamet Süresi	Eğitim Seviyesi	Görev / İş	Medeni Durumu	Etnik Kimliği	Mezhebi
1	E1	E	52	4	Halep	3	Lisans	Avukat	Evli	Arap	Şafii
2	K1	K	36	4	Halep	8	Medrese Mezunu	Medrese Hocası	Evli	Arap	Şafii
3	E2	E	60	6	Halep	7	İlkokul	İşçi	Evli	Arap	Şafii
4	K2	K	38	7	Halep	7	Öğrenim Görmemiş	Ev Hanımı	Dul	Arap	Şafii
5	E3	E	37	4	Haseke	7	Lisansüstü	Öğretim Görevlisi	Evli	Arap	Şafii
6	K3	K	26	6	Halep	7	Lisans Devam Ediyor	Öğrenci	Bekar	Arap	Şafii
7	E4	E	30	4	Azez	7	İlkokul	İşçi	Evli	Arap	Şafii
8	E5	E	50	1	Azez	7	Öğrenim Görmemiş	İşsiz	Dul	Türkmen	Hanefi
9	E6	E	67	6	Cerablus	8	İlkokul	İşsiz	Evli	Türkmen	Hanefi
10	E7	E	45	7	Halep	7	Lisans	Dernek Sorumlusu	Evli	Arap	Şafii
11	E8	E	55	7	Halep	8	Medrese Mezunu	Medrese Hocası	Evli	Türkmen	Hanefi

